

Ze lezen niet... en halen dus lagere cijfers

“Ze lezen niet... en halen dus lagere cijfers”. Het is een veelgehoorde kreet in het onderwijsveld, vaak afkomstig van vakdocenten die les geven in andere vakken dan ‘Nederlands’. Het is een enorme frustratie van veel docenten (“Zo kan ik nog jaren energie stoppen in ‘Economie’, maar wat helpt dat als ze gewoon niet lezen wat er staat”), maar ook van veel leerlingen (“Nu had ik het zo goed geleerd en krijg ik toch een laag cijfer”) die niet tot het goede antwoord komen doordat ze de toetsvraag niet goed gelezen hebben. En het kan frustrerend zijn als de transfer tussen het geleerde in het vak ‘Nederlands’ met andere vakken niet tot stand komt.

Herkenbare uitspraken?!

- “Veel van mijn leerlingen lezen de toetsvragen gewoon niet goed”.
- “Leerlingen weten meer van mijn vak dan ze laten zien. Taal zit hen echter in de weg”.
- “Mijn lessen zijn voornamelijk gericht op het overbrengen van vakkennis”.
- “Leesvaardigheid is de verantwoordelijkheid van de docenten ‘Nederlands’”.
- “Cito gebruikt te moeilijke taal in de examens voor mijn leerlingen”.

Bij presentaties over dit thema is ons gebleken dat hier echt een uitdaging ligt voor het onderwijsveld. En dan niet slechts een uitdaging voor het vak ‘Nederlands’, maar zeker ook voor de andere (zaak)vakken. Daarbij speelt zeker een rol dat de tentamens en examens steeds ‘taliger’ worden.

De meeste scholen zijn inmiddels bekend met taalbeleid. Het belang van goed taalonderwijs wordt vaak onderschreven. Bij de lessen ‘Nederlands’ wordt in ruime mate aandacht besteed aan een strategische, actieve aanpak van leesteksten. Daarmee zouden de leerlingen genoeg in handen moeten hebben om dat toe te passen in andere, functionele contexten, zoals bij het lezen van een kranten- of tijdschriftartikel of wanneer voor andere vakken op school teksten worden gelezen. Helaas weten we uit de psychologie en uit de onderwijspraktijk dat transfer van het geleerde naar een nieuwe situatie niet spontaan plaatsvindt. Daar moet over het algemeen expliciet aandacht aan worden besteed (CED groep 2017).

De problemen met transfer van kennis naar andere vakken was het startpunt om een docent-ontwikkelteam te formeren op het Helen Parkhurst in Almere. Hierin zaten, naast docenten ‘Nederlands’, ook een docent ‘Economie’ en een docent ‘Aardrijkskunde’. Nieuwsgierig waren we naar wat leerlingen precies doen bij het lezen bij andere vakken. Gebruikten ze de bij ‘Nederlands’ aangeboden strategieën bij andere vakken? Zo ja, hoe en zo nee, waarom niet? En was het wel echt zo wat veel docenten dachten? Was er echt een relatie tussen het slecht lezen van teksten en de resultaten van de leerlingen? Want zonder analyse van de oorzaken is het ook niet mogelijk om na te gaan waar de oplossing vandaan moet komen. In ieder geval komt die oplossing niet van de veelgehoorde uitspraak van vakdocenten: “Lees nou wat er staat!”

Het door ons uitgevoerde onderzoek startte met het formeren van een kleine groep leerlingen. We kozen voor een samenstelling waarbij goed scorende leerlingen, gemiddeld scorende leerlingen en zwak scorende leerlingen bij elkaar zaten. Ze observeerden elkaar in de manier waarop ze de toetsvragen beantwoordden. Alle leerlingen beantwoordden hardop denkend een paar toetsvragen. Dit alles werd gefilmd. We vonden problemen die zowel de docenten als de leerlingen zelf niet op voorhand hadden onderkend: leerlingen die nauwelijks leken te weten wat ze lazen (soms zelfs nauwelijks in staat waren om een tekst hardop voor te lezen), onvoldoende woordenschat hadden of geen andere strategieën tot hun beschikking hadden dan bij problemen een enkele keer terug te lezen. Bij de workshop laten we een paar filmfragmenten zien die illustreren waar het mis kan gaan.

Heel sterk bleek hierbij de kracht van observerend leren door medeleerlingen. Door te zien wat andere leerlingen deden, bleken leerlingen in staat om hun eigen strategieën aan te vullen: “Ik zag dat hij ... en ... deed, dat heb ik nog nooit gedaan”. Tevens bleek dat veel vragen moeilijk te begrijpen zijn door de wijze waarop ze geformuleerd zijn. Voorbeelden:

- “Leg uit hoe er op de langere termijn, bij aanhoudende vraagdaling, toch deflatie zal optreden”.
- “Leg in drie stappen uit dat, door veranderingen in het DNA, in deze nieuwe leefomgeving een populatie van superkreeften kon ontstaan waarvan de eigenschappen afwijken van die van de oorspronkelijke immigranten uit de Atlantische Oceaan”.

Dit zijn slechts een paar voorbeelden, maar in het onderwijs zijn dat zeker geen uitzonderingen. In ons onderzoek hebben we eerst gekeken naar of en in welke mate deze lastig geformuleerde zinnen leerlingen in de weg zitten. Daarvoor hebben we bij een toets een deel van de leerlingen de gebruikelijke toetsvragen gegeven en een andere deel dezelfde vragen, maar ‘hertaald’ (i.c. eenvoudiger geformuleerd, maar met exact dezelfde inhoud). Het effect op de toetsresultaten bleek significant (met steun van de UvA). Leerlingen die de ‘hertaalde’ toetsvragen kregen voorgelegd, haalden aantoonbaar hogere cijfers. We hebben echt iets gevonden: hertalen doet ertoe; het leidt tot

hogere cijfers. Alle aanleiding dus om de techniek van het hertalen nader te bekijken. De oplossing ligt, wat ons betreft, niet in het hertalen van alle toetsen, al raden we vakcollega's zeker aan om kritisch te kijken naar hun wijze van formuleren. Maar wij vonden ook dat we leerlingen de middelen in handen moesten geven om zelf uit lastig geformuleerde toetsvragen wijs te kunnen worden. Ons hulpmiddel daarbij hebben we voor het gemak 'BIKKEL' genoemd. De letters staan voor:

Begin bij de feiten, eindig met de vraag.

In stukken knippen.

Ken de vaktaalwoorden.

Ken de schooltaalwoorden.

Even samenvatten in eigen woorden.

Let op, heb je alles beantwoord?

In de presentatie laten we een aantal voorbeelden zien van hoe hertaalde toetsvragen eruitzien en toegankelijker worden.

We hebben nog geen goede effectmeting kunnen doen in het onderwijsveld over het omgaan met het hulpmiddel 'BIKKEL'. Leerlingen geven in ieder geval aan dat ze er soms baat bij hebben.

Het aanpakken van de geschetste problematiek vereist een vakoverstijgende aanpak. De sectie 'Nederlands' is niet als enige aan zet. Bij de huidige praktijk zijn veel vakdocenten voornamelijk bezig met het overbrengen van vakkennis. Transfer vanuit de sectie 'Nederlands' is beperkt. Soms ontbreekt zelfs de notie dat er een probleem is. Als je als vakdocent het probleem al ziet, kom je er meestal achter dat je zelf wat minder toegerust bent. Wat weet een docent 'Economie' over leesstrategieën? Niet elke docent die in het Nederlands les geeft, is per definitie een taaldocent. Hier is ook nog veel te winnen. Ook het vraagstuk van de beschikbare tijd in de vaklessen is mogelijk een drempel. Maar misschien ook wel een makkelijk excuus.

Bij het zoeken naar oplossingen voor deze problematiek van het slecht lezen van toetsvragen lijkt een samenwerking tussen de sectie 'Nederlands' en de andere vakken belangrijk. Wij hebben daarbij een aantal concrete vormen gevonden:

1. Doorgaan met het filmen van lezende leerlingen.
2. Zowel in de lessen 'Nederlands' als in de overige vaklessen aandacht besteden aan het aanleren en inzetten van het hertalen d.m.v. 'BIKKEL'.
3. Aandacht hebben voor woordenschat, met name voor de schooltaalwoorden.
4. Inrichten van een gezamenlijke examentraining met als werkvormen:
 - a. bespreken van voorbeelden van verkeerde antwoorden op toetsvragen als gevolg van leesfouten (hierbij zien de leerlingen zelf wat er fout gaat);

- b. inventariseren van vaktaal- en schooltaalwoorden bij examens (met daarbij bijzondere aandacht voor het overschatten van de kennis van schooltaalwoorden);
- c. ontwikkelen van de vaardigheid om met een woordenboek zowel schooltaal- als vaktaalwoorden te kunnen opzoeken.

In onze workshop laten we zien hoe we de vakoverstijgende examentraining vorm hebben gegeven. Een docent 'Economie' en een docent 'Nederlands' hebben samen twee uur les gegeven aan een examenklas, vlak voor hun examen. Een soortgelijke training is gegeven door een docent 'Biologie', samen met een docent 'Nederlands'. Voor de leerlingen was de fysieke aanwezigheid van twee docenten van twee verschillende vakken, samen in één lokaal, heel verrassend. Hiermee dwongen we bijna de transfer af. We hebben aandacht geschonken aan (a) het belang van schooltaal en vaktaal (lees niet zomaar door als je woorden niet kent), (b) wat je kunt doen als je te maken krijgt met lastig te lezen toetsvragen en (c) wat fout is gegaan bij deze toetsvragen (concrete, geanonimiseerde voorbeelden uit hun eigen klas). De door ons bij het laatste examen gegeven gezamenlijke examentraining werd door de leerlingen als zeer nuttig beoordeeld: "Ik vond de combinatie ('Economie' en 'Nederlands' – SvO) fijn, want nu ga ik op een andere manier naar de toetsvragen kijken, waardoor het hopelijk makkelijker is die te beantwoorden".

Een eenduidige en volledig dekkende oplossing is er met het bovenstaande zeker niet gegeven. Het doel van deze presentatie/workshop is vooral bewustwording voor de problematiek creëren en inspiratie voor de oplossingsmogelijkheden. Daarbij is samenwerking en transfer vanuit de sectie 'Nederlands' een belangrijk uitgangspunt. Het kan en mag bovendien geen solitair probleem van de docenten 'Nederlands' zijn. En we willen laten zien dat een kleine verandering in je eigen omgeving, door samenwerking op te zoeken, al een grote stap vooruit kan zijn.

Wij gaan door op de ingeslagen weg, op zoek naar oplossingen en werkvormen die resultaat opleveren. We zijn ervan overtuigd dat er nog veel te winnen is en zijn zeer benieuwd naar andere ervaringen.

Referenties

CED groep (2017). "Begrijpend lezen in andere vakken". Online raadpleegbaar op: www.kenniscentrumbegrijpendlezen.nl.